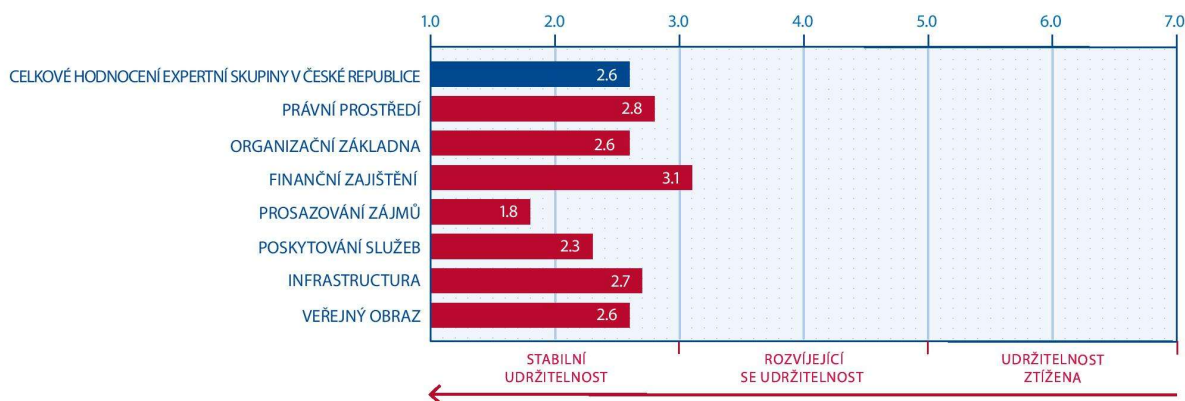

CELKOVÉ HODNOCENÍ EXPERTNÍ SKUPINY: 2.6

Začátek roku 2020 se nesl ve znamení mírného optimismu. Všechna očekávání však vzala za své s vypuknutím pandemie covid-19. V polovině března byl v České republice vyhlášen nouzový stav a začalo přijímání dalších opatření proti šíření viru. Od začátku bylo jasné, že vláda nedokázala včas zareagovat na příchod pandemie. V prvních týdnech chyběly zejména respirátory, dezinfekce a další ochranné prostředky. Včasné omezení pohybu, uzavření většiny služeb a přísné vymáhání nošení roušek však vedly k tomu, že Česká republika v tomto období zaznamenala nejnižší úmrtnost na covid-19 v Evropě.

Během letních měsíců byla ale většina preventivních opatření předčasně odvolána a s nástupem podzimu se situace začala prudce zhoršovat. Počátkem října umíralo až 200 lidí denně. Při zohlednění počtu obyvatel šlo o jednu z nejvyšších úmrtností na covid-19 na světě. Vláda zareagovala tvrdými opatřeními a uzavřením ekonomiky. Její předchozí chybné kroky však vedly k tomu, že ztratila důvěru občanů.

Občanský sektor dokázal na pandemickou krizi rychle zareagovat. Potvrdil tak nejen svůj význam, ale prokázal také velkou vitalitu a adaptabilitu. Organizace občanské společnosti (OOS) se zapojily do výroby a distribuce obličejových roušek a dezinfekčních prostředků. Zajišťovaly též nákupy i jinou potřebnou pomoc pro seniory a další osoby ze zvláště ohrožených skupin. Zejména v prvních měsících pandemie se přitom OOS mohly opírat o širokou podporu veřejnosti. Postupem času se však solidarita začala vytrácet. Na vině byly prohlubující se potíže celých odvětví ekonomiky i nervozita pramenící z očividného nezvládnutí situace ze strany státu. Podzimní měsíce tak byly spíše ve znamení nejistoty, nedůvěry a všeobecného napětí, což se odrazilo i na míře podpory OOS a důvěry veřejnosti v ně. Navíc se i samotné OOS musely vyrovnávat s nejrůznějšími omezeními a hledat nové způsoby zajišťování svých aktivit a služeb.

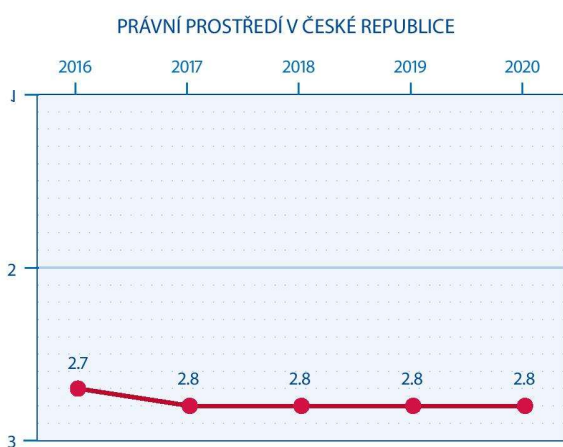
Celková udržitelnost občanského sektoru v České republice se nicméně za rok 2020 výrazně nezměnila. Zlepšení zaznamenala organizační základna, a to především díky tomu, že OOS dokázaly zmobilizovat své členy a příznivce. Ke zhoršení naopak došlo v kapitole finanční zajištění. Také zde se samozřejmě jedná o spojitost s pandemií c-19. Protipandemická opatření zasáhla zejména OOS, které získávají finance prostřednictvím vlastních ekonomických činností, jako je provozování restaurací, kaváren a obchodů. Ekonomické dopady pandemie se projeví též snížením objemu dotací, které mohly OOS získávat od veřejné správy, zejména obcí. Zkomplikoval se rovněž kontakt OOS s dárci.

Ostatní hodnocené oblasti zůstaly beze změn.

Pojmy organizace občanské společnosti, veřejně prospěšná organizace a nezisková organizace se v českém prostředí významově překrývají. Podle Českého statistického úřadu bylo v České republice na konci roku 2020 evidováno celkem 135 465 OOS, což znamená mírný nárůst oproti předchozímu roku. Z toho bylo 125 051 spolků

(včetně pobočných), 2 518 obecně prospěšných společností, 1 286 ústavů, 529 nadací a 2 067 nadačních fondů a 4 014 evidovaných právnických osob (církevních OOS). Velké množství spolků zahrnutých do tohoto počtu je však neaktivních. Ministerstvo spravedlnosti, které vede Rejstřík spolků, sice tyto subjekty opakovaně kontaktovalo a vyzývalo je k aktualizaci údajů v rejstříku, doposud to však nepřineslo téměř žádné výsledky.

PRÁVNÍ PROSTŘEDÍ: 2.8

Právní prostředí pro působení organizací občanské společnosti (OOS) bylo v roce 2020 stabilní. Právní rámec OOS dostatečně chrání proti zásahům ze strany veřejné správy. Problémy spojené s implementací zákonů obvykle souvisejí spíše s celkovou složitostí a nejasností českého právního systému než se snahou veřejné správy cíleně zasahovat do činnosti OOS.

OOS se musí zaregistrovat, aby získaly právní subjektivitu. Většina OOS se registruje u rejstříkových soudů, pouze pro církevní organizace je registračním místem Ministerstvo kultury. Registrace obvykle probíhá rychle, hladce a je zdarma. OOS jsou osvobozeny od většiny správních poplatků. Náklady vznikají pouze v případech, že je k registraci nutný notářský zápis. Neexistují žádná omezení při zakládání neregistrovaných organizací

a neformálních iniciativ, ty ale nemohou uzavírat smlouvy, žádat o dotace, organizovat veřejné sbírky nebo jinak vystupovat jako právnické osoby. Zákony neomezují, v jakých oblastech nebo oborech smí OOS působit, také nezasahují do způsobů jejich řízení. Ačkoli představitelé veřejné správy někdy kritizují advokační organizace, nepokouší se bránit jejich registraci nebo činnosti.

Pravidla pro účetnictví a výkaznictví OOS jsou složitější než pravidla pro komerční subjekty. OOS přijímající veřejné prostředky čelí obzvláště vysoké administrativní zátěži. Musí například poskytnout nadměrný počet kopií dokumentů, aby jim mohly být proplaceny výdaje uznatelné podle dotačních smluv.

OOS se v případě sporů, které se týkají zásahů do jejich činnosti, mohou obrátit na nezávislé soudy. V praxi jsou však takové případy neobvyklé. Jedním z důvodů je, že náklady spojené se soudním řešením sporů jsou pro většinu OOS příliš vysoké. Poté, co bylo vládními nařízeními na jaře 2020 zakázáno setkávání většího počtu osob, se členové OOS mohli setkávat pouze prostřednictvím on-line nástrojů. Toto omezení však platilo pro všechny typy právnických osob.

OOS jsou aktivní ve veřejném životě a často zaujímají stanoviska, která jsou kritická vůči vládě i dalším politikům a představitelům veřejné správy. V některých případech je však u OOS patrná též autocenzura. Zejména u těch organizací, které do velké míry spoléhají na prostředky z veřejných zdrojů (obávají se o své další financování). Mnoho politických pozorovatelů se domnívá, že nouzový stav, který zahrnoval zákaz veřejného shromažďování a znemožňoval tak konání protestů a demonstrací, vládě vyhovoval. Nemohly tak totiž probíhat akce, na nichž by zaznívaly kritické názory zpochybňující její činnost.

OOS se mohou věnovat i čistě komerčním aktivitám, avšak pouze v rámci vedlejších činností, nesmí jít o jejich hlavní účel. Vedlejší činnosti OOS podléhají dani z příjmů, hlavní (veřejně prospěšné) činnosti nikoli. V praxi však může být obtížné tyto dva druhy činností odlišit. Dárci podporující OOS si mohou snížit základ daně z příjmu o darovanou částku. V reakci na pandemii byl v roce 2020 zákon o dani z příjmů novelizován. Původní limity odpočtu (10 % u právnických osob a 15 % u fyzických osob) byly sjednoceny na 30 %. Prozatím tato úprava platí pro příjmy za léta 2020 a 2021.

OOS mohou zpoplatňovat své produkty a služby, mohou se také účastnit výběrových řízení a veřejných zakázek, které vypisuje veřejná správa. Zákon o veřejných zakázkách byl v roce 2020 změněn (s platností od 1. 1. 2021). Nově mají být při zadávání veřejných zakázek zohledňovány i sociální a environmentální dopady. V roce 2020 byla též schválena nová pravidla pro rozdělování dotací ze státního rozpočtu. OOS podle nich mohou započítávat dobrovolnickou práci do spolufinancování podporovaných projektů.

OOS mohou přijímat finance ze zahraničí, i když politici takto financované organizace někdy kritizují. OOS také mohou volně provozovat své fundraisingové aktivity. V roce 2020 pokračovaly diskuze o možnosti modernizace zákona o veřejných sbírkách. Cílem je zjednodušit pravidla pro konání veřejných sbírek a snížit administrativní zátěž, která je s nimi spojena (v současné době je nutné, aby sbírkové kasičky byly zapečetěny úředníkem a opatřeny úředním razítkem). Důležité rovněž je, aby OOS mohly ze sbírek financovat i svůj provoz. V neposlední řadě by nová regulace měla být jasnější ve vztahu k on-line kampaním. Ke konci roku 2020 stále nebyla diskuze uzavřena.

Vlastní právníky zaměstnávají pouze největší OOS nebo ty, jejichž činnost přímo souvisí s právními tématy. Jen málo právníků je dobře obeznáno s právními předpisy, které se dotýkají OOS. Kvalita poradenství a služeb (např. přípravy zakládacích dokumentů) proto mnohdy není na vysoké úrovni. Někteří právníci nabízejí své služby OOS bezplatně. Online poradenské služby provozované zastřešujícími organizacemi obvykle poskytují poměrně spolehlivé odpovědi na nejčastější dotazy OOS. V roce 2020 probíhala většina právních konzultací právě on-line. Vzhledem k malým vzdálenostem v rámci České republiky však ani před pandemií nebyla místní dostupnost velkým problémem.

ORGANIZAČNÍ ZÁKLADNA: 2.6

Organizační základna OOS se v roce 2020 mírně zlepšila. Zatímco frustrace veřejnosti v souvislosti s přetrváváním protipandemických opatření narůstala, OOS dokázaly své služby přizpůsobit tak, aby co nejlépe odpovídaly aktuálním potřebám jejich cílových skupin.

České OOS v posledních letech věnovaly větší pozornost budování vztahů se svými příznivci. V roce 2020 však toto úsilí zkomplikovala pandemie. OOS musely zrušit většinu akcí pro veřejnost a přesunout budování vztahů do on-line prostoru. Během prvních měsíců pandemie se zdálo, že krize lidi spojuje. Vztahy mezi OOS a jejich příznivci se skutečně upevnily. Několik organizací, jako je Život 90, Domov Sue Ryder a Charita ČR, dokázalo zmobilizovat své příznivce a dobrovolníky ke společným aktivitám, například k výrobě a distribuci roušek, distribuci jídla starším lidem a pomoc přetíženým zdravotníkům. Chaotické kroky, kterými vláda reagovala na pandemii, však zapříčinily strmý nárůst počtu nakažených a pocit sounáležitosti se ze společnosti vytratil. Během podzimu převládaly nedůvěra a napětí. Veřejnost začala obviňovat vládu i občanskou společnost z toho, že neudělaly dost pro boj s nákazou.

Většina OOS má písemně definované poslání nebo účel, ale pouze větší a profesionálnější organizace se zabývají strategickým plánováním nebo používají nástroje strategického řízení. V roce 2020 řada OOS zásadně přehodnotila své plány a přizpůsobila je pandemické situaci, zejména pokud jejich plánované činnosti vyžadovaly kontakt s lidmi. Mnoho organizací zároveň ale nemělo kapacitu měřit dopady pandemie na jejich provoz.

Velká část organizací OOS hodnotí své aktivity intuitivně nebo na základě obecných ukazatelů, jako jsou rozpočty, počet organizovaných akcí nebo objem distribuované pomoci. OOS, které pracují s prostředky z veřejných zdrojů, používají způsoby hodnocení vyžadované poskytovateli dotací. Diskuze o využívání sofistikovanějších způsobů měření efektivity se v českém neziskovém sektoru vedou již několik let. Výsledkem však je, že OOS často používají nástroje a přístupy, které pro ně nejsou vhodné.

Interní struktury správy a řízení OOS závisí na jejich právní formě. Spolky (členské organizace) mohou o svém vnitřním uspořádání rozhodovat do značné míry samostatně. Naproti tomu nadacím, nadačním fondům, obecně prospěšným společnostem a ústavům předepisuje strukturu správních a řídicích orgánů zákon. Orgány, jako jsou

správní a dozorčí rady, však v praxi často existují spíše formálně, přičemž celá tíha provozu i správy spočívá na výkonném (statutárním) orgánu.

Krise spojená s pandemií covid-19 přinesla zvýšený tlak na řídicí a správní struktury OOS. Organizace s dobře nastavenými systémy správy a managementu se dokázaly s těmito výzvami lépe vyrovnat. Ačkoli zákon nevyžaduje, aby jednání orgánů OOS byla veřejná, měly by být v rejstříku zveřejněny zápisy z jednání, která se týkají statutárních záležitostí (např. volby členů orgánů). K zajištění finanční transparentnosti pomáhají výroční zprávy, které u většiny typů OOS podléhají schválení správní radou.

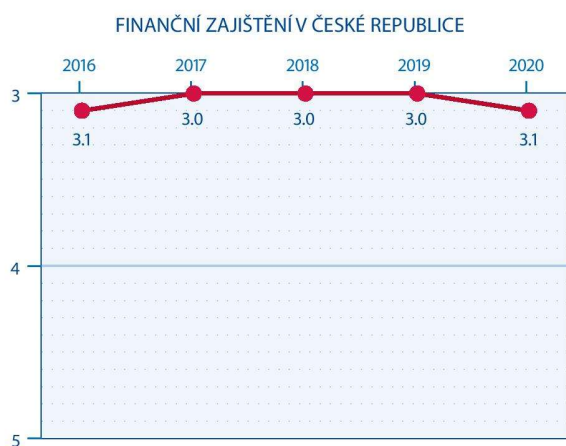
Podle nejnovějších dostupných údajů zaměstnávaly OOS v roce 2018 celkem 116 991 osob, což znamená zhruba 10% nárůst oproti roku 2017. Placené zaměstnance má však stále pouze zlomek všech OOS. Nepředpokládá se, že by pandemie měla významný dopad na počet pracovních míst v tomto odvětví, zejména proto, že OOS mohly využívat vládních podpůrných programů zaměřených na udržení zaměstnanosti.

Schopnost OOS vyvíjet a implementovat účinné postupy řízení lidských zdrojů je obvykle odrazem úrovně její profesionalizace. Mzdy v České republice obecně v minulých letech rostly, OOS se však tento růst týkal jen omezeně a průměrná mzda v tomto sektoru nadále zůstává výrazně pod celkovým průměrem. Zaměstnanci OOS jsou obvykle motivováni i jinými důvody, než je výše finančního ohodnocení. Písemné smlouvy s popisem práce jsou standardem. Schopnost OOS udržet si zaměstnance byla paradoxně negativně ovlivněna zvýšením minimální mzdy v lednu 2020. OOS si totiž často nemohly dovolit tyto zvýšené mzdy vyplácet nebo za ně najímat nové pracovníky. Nejlépe odměňovanými zaměstnanci jsou obvykle finanční manažeři a účetní. Technické služby často zajišťují dobrovolníci nebo externí dodavatelé. V České republice panuje obecný nedostatek odborníků na téma občanské společnosti. Vzdělávací systém mnoho možností k získání odbornosti v tomto oboru nenabízí. Samotným OOS pak na školení jejich zaměstnanců chybí prostředky a potýkají se i s nedostatečnou motivací samotných zaměstnanců. Grantující organizace někdy podmiňují udělení podpory určitým školením zaměstnanců.

Dobrovolníci odpracovali v roce 2018 v České republice celkem 56,9 mil. hodin, přičemž více než 40 % dobrovolníků pracovalo pro neziskové organizace. Za rok 2020 nejsou dosud k dispozici žádné statistiky, lze však předpokládat, že se kvůli pandemii objem dobrovolnické práce ještě zvýšil.

České OOS jsou obvykle dobře vybavené. Přístup k internetu je standardní a neomezený. Většina OOS spoléhá na moderní technologie a sociální média, ale účinnost, s jakou je používají, se liší podle zaměření organizace a úrovně její profesionalizace. Jelikož mnoho OOS muselo přesunout své aktivity do online prostředí, naučily se díky tomu efektivněji pracovat s internetovými technologiemi, jako jsou např. videokonference. Kybernetickou bezpečností se zatím české OOS příliš nezabývají.

FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ 3.1

Finanční zajištění českých OOS se v roce 2020 mírně zhoršilo. Celý občanský sektor je dlouhodobě podfinancován, neboť vláda nesplnila své sliby týkající se financování veřejně prospěšných služeb. Pandemie covid-19 však přinesla novou úroveň nejistoty. Mnoho OOS se v posledních letech snažilo získat podporu v místních komunitách. Protipandemická opatření, včetně omezení pohybu a zákazu veřejného shromažďování, však toto jejich úsilí zásadně zkomplikovala. Velká nejistota ohledně toho, kdy se situace vrátí do normálu, přetrvávala až do konce roku. OOS tak nemohly ani plánovat své aktivity. Kromě výpadků ve financování ztížily finanční situaci OOS i zvýšené náklady, které vznikly tím, jak se OOS zapojovaly do pomoci.

OOS získávají finanční prostředky z veřejných zdrojů, od soukromých dárců i z prodeje vlastních produktů a služeb. Stupeň diverzifikace zdrojů se liší v závislosti na typu

organizace. OOS poskytující veřejně prospěšné služby bývají silně závislé na dotacích z veřejných zdrojů. Naproti tomu zejména některé zájmové spolky získávají finance především z členských příspěvků. Prostředky od zahraničních dárců jsou pro české OOS relativně okrajovým zdrojem financování. Podle Mapy dárcovství, kterou zveřejnilo Fórum dárců,¹ přispěli v roce 2019 soukromí dárci na činnost OOS částkou 8,1 miliardy Kč. Z toho 2,4 miliardy Kč byly prostředky od individuálních dárců a 3,9 miliardy od firemních dárců. Zbývajících 1,8 miliardy Kč byly prostředky od nadací a nadačních fondů. Úřad vlády uvádí, že v roce 2019 získaly OOS ze státního rozpočtu 8,3 miliardy Kč.

Režim dotací byl i v roce 2020 nadále používán i v případech, kde by bylo možné zadávat veřejné zakázky. Dotační režim je pro veřejnou správu (poskytovatele) výhodnější. Na dotace není právní nárok a dotující subjekty nemusí svá rozhodnutí tak přesvědčivě zdůvodňovat jako v případě veřejných zakázek. Objem dotací ze státního rozpočtu v roce 2020 významně neklesl. OOS si však stěžovaly na nedostatečnou transparentnost při rozdělování dotací. K rušení dotačních titulů docházelo zejména na úrovni obcí. Vládní kompenzační programy pomohly především OOS, které mají placené zaměstnance nebo se věnují doplňkovým podnikatelským činnostem. Větší podpory se v roce 2020 dostalo OOS, které se věnují boji s dezinformacemi. Zvláštní grantové programy pro tuto oblast vyhlásilo Ministerstvo vnitra a Evropská komise, zapojily se ale i nadnárodní korporace jako Facebook nebo Google.

Během počáteční fáze pandemie zaznamenaly OOS velkou vlnu podpory od velkých i malých firem. Například jedna z největších společností v zemi, Škoda Auto a.s., darovala vybraným organizacím 100 nových automobilů. Malé a střední firmy poskytovaly podporu OOS hlavně v regionech svého působení. Ochota firem podporovat OOS však postupně klesala, protože ekonomické potíže zasáhly celá odvětví. Ve společnosti také narůstala nedůvěra. Snižoval se i objem darů od individuálních dárců, neboť OSS musely rušit veřejné akce, a nemohly tak být se svými dárci v obvyklém kontaktu. Filantropicky zaměřené OOS, včetně nadací a nadačních fondů (například Nadace ČEZ, Nadace TIPSPORT a Nadace Naše dítě), přizpůsobily své grantové výzvy tak, aby prostředky směřovaly na řešení nejnaléhavějších problémů, které pandemie přinášela.

Pouze malá část OOS získává prostředky ze zahraničních zdrojů. Jedná se zejména o organizace zaměřené na humanitární a rozvojovou pomoc. Finance pocházejí od zahraničních vlád, agentur OSN nebo od velkých zahraničních nadací (Lutheran World Relief, Open Society Institute, Charles Stewart Mott Foundation). Další prostředky mohou OOS získávat z fondů Evropské unie (EU) nebo z Fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) a Norských fondů. Tyto zdroje jsou však také dostupné jen poměrně malé části OOS, a to zejména kvůli složité administrativě, která je spojena s jejich čerpáním, a zaměřením na podporu větších projektů.

Příjmy z prodeje vlastních produktů a služeb tvoří důležitou součást financování občanského sektoru. OOS provozují například restaurace, kavárny nebo charitativní obchody. Další nabízejí zahradnické a úklidové služby nebo služby pro seniory. OOS však často usilují o to, aby jejich produkty a služby byly dostupné co nejširšímu spektru klientů, proto je nabízejí za nižší ceny, než jsou na trhu obvyklé. Kvůli protipandemickým opatřením musela řada sociálních podniků v roce 2020 omezit nebo pozastavit svou činnost. Nastalé výpadky příjmů bylo možné z vládních kompenzačních programů pokrýt jen částečně.

Počet organizací, které se snaží diverzifikovat své příjmy prostřednictvím fundraisingových aktivit, v posledních letech narůstá. V roce 2020 vzrostla zejména popularita on-line forem fundraisingu. Vznikly nové dárcovské portály Donio a Znesnáze21, prostřednictvím kterých lze podporovat OOS i jednotlivce nebo rodiny v nouzi. Starší dárcovské platformy, jako jsou Darujme.cz nebo Daruj správně, zaznamenaly zvýšení objemu přijatých darů. Přesné statistiky, kolik prostředků OOS prostřednictvím on-line fundraisingu získaly, však nejsou k dispozici.

Větší OOS, které mají diverzifikované financování a získávají prostředky z veřejných zdrojů, používají zpravidla pokročilejší metody finančního řízení. Pro většinu OOS jsou ale služby profesionálů příliš nákladné a finančnímu řízení se věnují vedoucí zaměstnanci bez specializace v oboru. OOS s většími rozpočty jsou většinou povinny procházet finančními audity. V některých případech audity vyžadují také jejich dárci. Celkově se transparentnost OOS postupně zlepšuje. Organizace, které pracují se soukromými dárci a mají diverzifikovanější financování, jsou obecně transparentnější než ty, které jsou závislé na jednom zdroji. Pravděpodobně se tak potvrzuje, že odpovědnost a transparentnost jsou základními součástmi efektivního fundraisingu. Kromě církevních organizací jsou všechny OOS povinné zveřejňovat své účetní závěrky (výroční zprávy) ve veřejném rejstříku. Většina malých organizací však tuto povinnost neplní, v řadě případů o ní ani neví.

¹ <https://www.donorsforum.cz/o-dacovstvi/mapa-darcovstvi-2020.html>

PROSAZOVÁNÍ ZÁJMŮ: 1.8

OOS také v roce 2020 mohly obhajovat a prosazovat své zájmy. Pro komunikaci se zastupiteli a veřejnou správou přitom používaly standardní nástroje, včetně členství v pracovních a poradních orgánech. Rada vlády pro nestátní neziskové organizace² je poradním orgánem vlády, kterému předsedá premiér. Jejími členy jsou zástupci občanského sektoru, ministerstev a dalších centrálních úřadů.

Návrhy zákonů, strategické a koncepční dokumenty mají OOS možnost připomínkovat v rámci běžných připomínkových řízení. V roce 2020 se vyjadřovaly například k zákonu o sociálních službách nebo k novému stavebnímu zákonu. Pracovní a poradní orgány, které jsou otevřené i zástupcům občanského sektoru, zřizují také samosprávy (obce, kraje). OOS však nejsou vždy schopny všechny nabízené příležitosti dostatečně využít. Členství v těchto strukturách je náročné na odbornost i čas, přitom se jedná zpravidla o čestné funkce, které nejsou honorované. OOS tak ne vždy disponují dostatkem odborníků, kteří by byli schopni nebo ochotni se takové práci věnovat. Spolupráci veřejné správy a OOS rovněž brzdí, že orgány veřejné správy často nerespektují závěry dřívějších jednání. Také v reakcích vlády na pandemii se ukázalo, že je dostatečně nekonzultovala s OOS.

Zavádění digitálních technologií zlepšuje komunikaci mezi občany, OOS a veřejnou správou. K větší transparentnosti nakládání s veřejnými prostředky přispělo zavedení veřejného Registru smluv.

Ačkoli sektor občanské společnosti zřídka zaujímá jednotné stanovisko, OOS často vytvářejí koalice v zájmu prosazování konkrétních změn. V roce 2020 spojily OOS své síly za účelem vytvoření Sítě k ochraně demokracie. Téměř celý občanský sektor také podpořil vyšší daňové zvýhodnění soukromých dárců. V roce 2020 vzniklo několik iniciativ, které vyjadřovaly nespokojenost s reakcí vlády na pandemii covid-19. Iniciativa Chci pl PES například zpochybnila relevantnost a přesnost údajů, které úřady o pandemii zveřejňovaly. Lobbovala také za konec protipandemických opatření, zejména za znovuotevření restaurací a obchodů. Toto úsilí však nemělo téměř žádný dopad.

Politická polarizace se v ČR během posledních let prohloubila. Spolu s tím vzrostly aktivity OOS, které zastávají neliberální postoje. Pozornost veřejnosti získávají zejména na internetu a sociálních sítích. Několik silně levicově i pravicově zaměřených OOS provozovalo dezinformační weby, které šířily konspirační teorie a útočily proti liberálním hodnotám. Společnost pro obranu svobody projevu zorganizovala petici proti cenzuře na sociálních sítích, kterou podepsalo kolem 24 000 lidí. Vymezovala se také proti OOS, jež si daly za cíl ověřovat informace publikované v on-line médiích. Několik politiků pokračovalo ve snaze legislativně omezit činnost OOS zaměřených na obhajobu a prosazování zájmů. Například strana Svoboda a přímá demokracie (SPD) se neúspěšně pokusila prosadit zákon, který by znamenal větší dohled státu nad financováním organizací zabývajících se rovností žen a mužů, právy sexuálních menšin a žadateli o azyl. Zvláště kontrolovány měly být příjmy, které tyto organizace mají ze zahraničních zdrojů.

Omezení související s pandemií covid-19 jako například zákaz veřejných shromáždění měla jen malý dopad na prosazování zájmů OOS. Většina aktivit tohoto druhu se přesunula do on-line prostoru. OOS se angažovaly v různých typech lobbování. Řada z nich je v kontaktu s jednotlivými zákonodárci a na odborné úrovni se zapojuje do příprav nové legislativy. Ačkoli byly práce na hlavních právních předpisech v roce 2020 většinou pozastaveny, dosáhly OOS v lobbingu řady úspěchů. Díky jednotné podpoře OOS se podařilo prosadit novelu zákona o daních z příjmů, dle které si soukromí dárci budou moci v příštích dvou letech snížit daňový základ o darované prostředky

² <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace-767/>

až do výše 30 % tohoto základu (doposud mohly právnické osoby odečíst ze základu daně 10 %, fyzické pak 15 %). OOS zaměřené na ochranu zvířat zase vedly úspěšnou kampaň za zákaz klecového chovu slepic a dalších zvířat. V důsledku tlaku OOS sdružujících rodiče nemocných dětí se podařilo prosadit změnu předpisů, která umožnila zdravotním pojišťovněm proplácet nákladnou léčbu dětem se spinální svalovou atrofií (SMA). OOS se též zapojily do přípravy zákonů o veřejných sbírkách, sociálních službách nebo asistenčních psech. V případě zákonů o sociálních službách, zdravotních službách a sociálně-právní ochraně dětí přispěl tlak ze strany OOS k tomu, že nebyly přijaty špatně připravené novelizace těchto předpisů. Na druhou stranu však OOS nebyly příliš úspěšné při prosazování opatření souvisejících s ochranou životního prostředí, zejména pokud šlo o dodržování Zelené dohody pro Evropu (Green New Deal) a zrychlení útlumu těžby uhlí.

V roce 2020 se práce na zákonech ovlivňujících občanský sektor zpomalily nebo úplně zastavily. Veřejná správa se soustředila především na zvládnutí pandemie. Z velkých zákonů pokračovaly intenzivně zejména práce na stavebním zákoně, který však nebyl ze strany OOS přijat příznivě. Zákon omezuje možnost OOS a veřejnosti účastnit se správního řízení a podílet se tak na schvalování nových staveb. OOS namítají, že zákon byl připraven zejména ve spolupráci s developery a investory sdruženými v České obchodní komoře. Diskuze o sociálním podnikání v roce 2020 do značné míry utichly. Zákon, který má tuto problematiku upravovat, stále nebyl schválen a vymezení sociálních podniků zůstává nejasné.

POSKYTOVÁNÍ SLUŽEB: 2.3

OOS se v roce 2020 většinou dařilo zajišťovat potřebné služby. OOS poskytující sociální a zdravotní služby se rychle přizpůsobily krizové situaci a pomoc svým klientům nabízely v podstatě nepřetržitě. Kde to bylo nutné a proveditelné, začaly OOS používat on-line nástroje. Během pandemie se rovněž ukázala významná schopnost OOS: motivovat k pomoci druhé. Charity, diakonie a řada dalších organizací zajišťovaly šití roušek, distribuci dezinfekčních prostředků nebo pomáhaly s nákupy a roznášením potravin osobám v karanténě a občanům ze zvláště ohrožených skupin.

Některé OOS musely své služby dočasně omezit nebo zcela uzavřít. Týkalo se to zejména těch, které nebylo možné realizovat v on-line prostředí. Například organizace nabízející sportovní nebo volnočasové aktivity

pro děti se potýkaly s problémy, jak děti v době karantény oslovit. OOS zaměřené na sociální služby zase řešily problémy s povinným vzděláváním svých pracovníků, které bylo obtížně dostupné.

Ačkoli je zajištění sociálních služeb ze zákona povinností státu, přibližně dvě třetiny všech sociálních služeb v praxi poskytují OOS. Jejich dominance je zvláště výrazná v oblasti preventivních a terénních služeb (prevence patologického chování, pomoc lidem bez domova). Větší a tradiční OOS, které poskytují sociální služby v koordinaci s veřejnou správou, mají většinou právní formu ústavů, nebo jde o církevní organizace.

Členské OOS běžně nabízejí služby, které jsou dostupné i jejich nečlenům. OOS obecně poskytují své produkty a služby nediskriminačním způsobem. Veřejná správa často s poskytovateli služeb z řad OOS spolupracuje a jejich služby financuje formou dotací. Spolupráce OOS s akademickými institucemi není příliš obvyklá. Pokud k ní dochází, probíhá většinou formou realizace společných projektů.

OOS obvykle nabízejí své produkty nebo služby za podhodnocené ceny nebo zdarma. Snaží se tak o to, aby byly dostupné co nejširšímu okruhu klientů. Některé OOS mají dobré znalosti tržního prostředí, do své cenotvorby je však nepromítají z obavy, že by mohly zájemce vyššími cenami odradit.

Představitelé vládních politických stran i stran demokratické opozice projevovali OOS uznání za jejich práci. Zejména v počáteční fázi pandemie vláda zdůrazňovala roli OOS při zvládnutí krize. V září 2020 předseda vlády osobně otevřel výstavu fotografií, která dokumentovala pomoc OOS během pandemie. Výstavu připravila Rada vlády pro nestátní neziskové organizace (RVNNO) a zmocněnkyně vlády pro lidská práva.

INFRASTRUKTURA: 2.7

Hodnocení infrastruktury pro podporu občanského sektoru zůstalo v roce 2020 beze změny.

Českému občanskému sektoru chybí klasické resource centrum, jaké existuje v jiných rozvinutých zemích. Částečně tuto mezeru vyplňuje Centrum pro výzkum neziskového sektoru Masarykovy univerzity v Brně, které provozuje například Interaktivní mapu neziskového sektoru – nejucelenější zdroj o OOS v České republice.³ Také veřejná správa zajišťuje pro OOS některé podpůrné služby. Například Pardubický kraj organizuje Akademii pro sociální podnikání a další aktivity na podporu dobrovolnictví a společensky odpovědného zadávání veřejných zakázek.

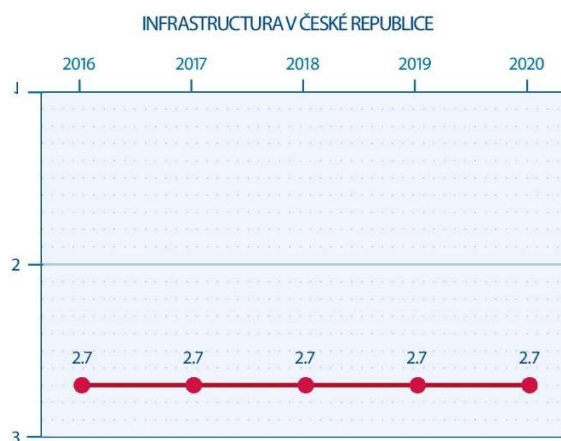
Řada vzdělávacích a informačních služeb se v roce 2020 přesunula do on-line prostoru, čímž se stala přístupnější pro větší množství OOS. Tento trend přinesl výhody zvláště organizacím mimo větší města, neboť mohly ušetřit prostředky vynakládané na cestování. Kvalita nabízených služeb se nicméně lišila.

České nadace a nadační fondy, jako jsou Dobrý anděl, Nadace ČEZ a Nadační fond AVAST, podporují další OOS. Podle Fóra dárců v roce 2019 rozdělily mezi OOS a individuální příjemce dohromady 1,8 miliardy Kč.⁴ Celkově tak financování ze strany nadací a nadačních fondů zůstalo na podobné úrovni jako v minulých letech.

Ačkoli neexistuje žádná organizace ani jiný nástroj, které by sloužily pro sdílení informací na úrovni celého sektoru, OOS s podobným zaměřením, podobnými zájmy nebo působící ve stejném regionu běžně mezi sebou informace sdílejí. Koalice a další sítě vytvářejí OOS obvykle v reakci na politický vývoj. Svým členským organizacím poskytují informace a jsou prostředníky ve vyjednávání s veřejnou správou. Například Asociace veřejně prospěšných organizací České republiky (AVPO ČR) sdružuje OOS usilující o transparentnost a spolehlivost. Aliance odpovědných organizátorů veřejných sbírek, která byla nově založena v roce 2020, se zase snaží upozorňovat na skutečnost, že veřejné sbírky mají jasně definovaná právní a etická pravidla.

OOS mají přístup k rozmanité škále vzdělávacích a poradenských služeb. Například program TechSoup nabízí přístup k technologiím za minimální náklady. Organizace jako Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS), Spiralis a Neziskovky.cz zase nabízejí OOS školení široké škály témat včetně fundraisingu, public relations, managementu, účetnictví, daní a řízení lidských zdrojů. Vzdělávací a poradenské služby poskytují svým členům také některé asociace a střešní organizace, jako jsou AVPO ČR, Asociace nestátních neziskových organizací v ČR (ANNO ČR) nebo krajská asociace KOUS. Konečně tento typ služeb nabízí OOS i řada komerčních subjektů, a to často za zvýhodněných podmínek nebo bezplatně. Úroveň těchto služeb však není ve všech případech vysoká, což je dáno tím, že jejich školitelé a konzultanti neznají specifika občanského sektoru. Potenciál spolupráce OOS s univerzitami a vysokými školami zůstává většinou nevyužit.

Obecně platí, že nabídka vzdělávání pro OOS je poněkud deformována projekty podporovanými z fondů EU. Nabídka dotovaného vzdělávání, které je pro zástupce OOS bezplatné, devaluje hodnotu vzdělávání jako takového a podporuje neochotu OOS do něj investovat.

³ <https://mapaneziskovek.cz/>

⁴ Viz <https://www.donorsforum.cz/o-dacovstvi/mapa-darcovstvi-2020.html>, data za rok 2020 dosud nejsou k dispozici.

Mezisektorová partnerství jsou běžná, zejména na místní úrovni. Populární formou spolupráce mezi veřejnou správou, komerčními subjekty a OOS jsou místní akční skupiny (MAS), které vznikají ve venkovských oblastech s cílem povzbudit regionální rozvoj a realizovat rozvojové projekty s podporou evropských i národních zdrojů. Mezisektorová spolupráce fungovala dobře zejména v prvních měsících pandemie. Příkladem může být spolupráce AVPO ČR s Tchaj-wanskou hospodářskou a kulturní kanceláří na distribuci roušek a dalších ochranných pomůcek pro OOS. OOS a státní správa zase spolupracovaly na zlepšování informovanosti občanů. OOS například pomohly Ministerstvu vnitra s vytvořením informačního portálu o covid-19 a v rámci programů na ověřování faktů spolupracovali s firmami jako Facebook a Google.

VEŘEJNÝ OBRAZ: 2.6

Hodnocení veřejného obrazu OOS zůstalo oproti minulému roku rovněž beze změny.

Silnější zájem médií o OOS byl patrný zejména v prvních měsících pandemie. Zvyšoval se v souvislosti s tím, jak vláda přestávala pandemickou krizi zvládat. Pozitivní zprávy o aktivitách OOS přinášela veřejnoprávní i některá soukromá média (např. internetové portály Seznam.cz a Aktuálně.cz). Během celého roku 2020 pokračoval projekt deníku Blesk s názvem Srdce pro Vás, který představuje práci vybraných OOS. Novináři se však především zabývali rolí OOS při zvládnutí krize.

Někdy se OOS v médiích objevovaly také v souvislosti s politikou. Stejně jako v minulých letech totiž média odrážela polarizaci ve společnosti. Populistická online média, jako jsou Parlamentní listy, Aeronet nebo Sputnik,

šířily o OOS dezinformace. Tvrdily, že OOS během pandemie nepomáhaly a stát je financoval na úkor potřebných. Objevily se dokonce zprávy spojující OOS s konspiracemi světových miliardářů, kteří údajně stojí za pandemií. OOS zaměřené na fact-checking a boj proti dezinformacím byly těmito médii kritizovány a obviňovány z pokusů zavádět cenzuru. Jedním z faktorů, který přispívá k šíření dezinformací, je slučování zpravodajského a placeného inzertního obsahu. Zatímco tradiční média tyto informace oddělují, populistická média často dávají prostor těm, kdo více zaplatí, aniž by tento obsah označovali jako placenou prezentaci nebo reklamu. Pro veřejnost je tak extrémně obtížné rozpoznat fakta od dezinformací a zjistit, kdo je ve skutečnosti za velkou část negativních zpráv o OOS odpovědný.

Většina veřejnosti vnímá OOS pozitivně, svoji roli v tom hrají dobré osobní zkušenosti. Mnoho lidí však zůstává ovlivněno dezinformacemi a negativními výroky politiků. Podle průzkumu, který provedlo v září 2020 Centrum pro výzkum veřejného mínění Akademie věd ČR (CVVM AVČR), důvěřovala OOS pouze necelá třetina respondentů.⁵ Z publikovaných informací však nebylo jasné, zda byly dotazovaní obeznámeni se základním vymezením OOS.

Státní úředníci a zástupci velkých politických stran často vystupují proti advokačním OOS a volají po tom, aby jim bylo zastaveno financování z veřejných zdrojů. Celkově však útoky ze strany vlády proti OOS v roce 2020 oslabily. Zejména politici na nižších úrovních vyjadřovali OOS uznání za pomoc při zvládnutí pandemie. Zástupci stran krajní pravice a krajní levice v rámci svých programů dále kritizovali OOS, zejména pak „politické neziskovky“. Tento trend se v roce 2020 ještě prohloubil.

Velké korporace přistupují k OOS jako k prostředku, s jehož pomocí realizují své strategie společenské odpovědnosti. Malé a střední podniky většinou nemají hlubší vhléd do občanského sektoru. Jejich přístup často kopíruje většinové veřejné mínění.

Účinně propagovat své činnosti a oslovovat veřejnost se daří zejména větším a profesionálnějšími OOS a také těm, které se snaží více diverzifikovat své financování. OOS závislé na dotacích z veřejných zdrojů často nevidí důvod,

⁵ <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/politicke-ostatni/5311-duvera-k-vybranim-institucim-verejneho-zivota-zari-2020>

proč by měly své činnosti propagovat. Závislost na dotacích navíc v mnoha případech vede k tomu, že tyto organizace nedisponují volnými prostředky, které by k propagaci mohly využít. OOS často používají sociální média k budování okruhu příznivců, méně často už k získávání finančních prostředků nebo náboru nových členů. Většina OOS nemá zdroje ani odborné znalosti pro to, aby se sociálními sítěmi pracovaly na skutečně profesionální úrovni.

Samoregulační nástroje včetně značky Proověřená veřejně prospěšná organizace a soutěže Neziskovka roku slouží jako záruka kvality a garance důvěryhodnosti, zvláště v případě organizací, které poskytují veřejně prospěšné služby. OOS se také mohou přihlásit k určitým hodnotám nebo se zavázat k respektování určitých pravidel tím, že se stanou členy asociací a střešních organizací.

Zejména větší a více profesionalizované organizace běžně zveřejňují výroční zprávy, které používají též jako propagační materiál. Kvalita těchto zpráv se však liší, zejména při prezentaci finančních údajů.

Prohlášení: Tato zpráva předkládá názory a postřehy odborných panelistů a dalších projektových výzkumníků, které nejsou nutně shodné s pohledem USAID či FHI 360.